

וזרח השמש ובא השמש

ומן הידוע כי כל הפרשיות שבתורה כמו שהן מסודרות וסמוכות זו לזו יש טעם גדול לסמיכתן כי לא לחנם נסמכו, אבל מתוך סמיכות פרשיות יתבאר לנו לפעמים חכמה מפוארה בהוראת חדוש העולם או בסוד היצירה כענין פרשה זו (רבינו בחיי, בראשית כג)

רבינו בחיי פותח את עיונו לפרשתנו בהצהרה רבת חשיבות. הנושא של סמיכות פרשיות כמוסים בו סודות גדולים וחכמה מפוארה. פתיחה זו רומזת ומתייחסת לחוט הסמוי הנשזר בין הולדת רבקה בסוף פרשת וירא (בראשית כב, כג), ובין פטירת שרה בראש פרשת חיי שרה (בראשית כג, א). חוט שנקשר בסוף פרשתנו כשהתורה מתארת כיצד רבקה מובאת לאוהל שרה: "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאישה ויאבה" ואז: "וינחם יצחק אחרי אמו" (בראשית כד, סז). ניתן היה להסתפק בתיאור כיצד יצחק מתנחם באשתו על פטירת אמו. די היה בכך כדי ללמדנו שלכל מכה יש רפואה. שה' דואג להגלדת הפצעים. התורה ביקשה ללמדנו משהו שהוא מעבר לכך, משהו מסוד היצירה. לפיכך, הטרימה לסיפור פטירתה של שרה את הפרט של הולדת רבקה.

הקורא התמים מתוודע להולדת רבקה על דרך הסיפור של השתלשלות הדורות כפי שהיא מופיעה מפעם לפעם מתחילת ספר בראשית. פסוקים אלו חיוורים וחסרי צבע. בדרך כלל הם נדרשים לצורך הבנת איזורי ההתרחשות, ולצורך ההתרחשות על התקדמות השנים והזמן, והם מהווים רקע ותו לא. לפיכך, רק בסוף פרשת חיי שרה כאשר יצחק נושא את רבקה לאישה הקורא שב על עקביו ומגלה כי את רבקה זו הוא כבר פגש קודם לכן, בשעה שעינו לא היתה ערה מספיק למשמעות נוכחותה בעולם.

המדרש מתייחס לתופעה הזו של הופעת ה'תחליף' בעולם בד בבד עם היעלמות שחקן מרכזי וחשוב:

קודם עד שלא ישקיע הקדוש ברוך הוא שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו,

יום שמת ר' עקיבה נולד רבינו,

יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אבהה,

יום שמת רב אדא נולד רב אבין...

בהמשך המדרש, חוזרים לתקופה מוקדמת יותר, לפני פטירת משה, מתחילה שמשו של יהושע לזרוח. עם שקיעת יהושע, שמשו של עתניאל בן קנז עולה ומאירה. בטרם תשקע שמשו של עלי ונר אלוקים טרם יכבה, זורחת שמשו של שמואל.

"אמר ר' יוחנן כהדה עגלתה תמימתה, עד שלא השקיע הקדוש ברוך הוא שמשו של שרה הזריח

הקדוש ברוך הוא שמשו של רבקה, בתחילה הנה ילדה מלכה (בראשית כב כ), ולבסוף ויהיו חיי שרה"

(בראשית רבה, חיי שרה, שם)

המדרש כולו נעזר בפסוק מקהלת: "וזרח השמש ובא השמש" (קהלת א ה). פסוק המתאר באופן סתמי ומיותר לכאורה את מהלך השמש שכולנו מכירים. לדעת חז"ל, הפסוק הזה המתאר את מהלכה הטבעי של השמש, יש לו מקבילה בעולמות רוחניים, בסוד היצירה. קרי, התחלפות מאורי הדורות.

צדיק או מנהיג שדועכים ועוזבים את העולם אינם מותירים את העולם יתום. בד בבד עם היעלמותם ממסך ההיסטוריה מופיעה דמות חדשה שעשויה להוות נחמה על היעדרם.

ליוויה של השמש עד לשקיעתה, מותירה את האדם הצופה בשקיעה בעלטה ובדכדוך. עד זריחתה של השמש יחלפו אי אילו שעות חשוכות. ואף שיש רציפות בין שני אלו, הפצעת האור החדש אינה ניכרת לעין. חמור מזה, מי שליווה את השמש עד לשקיעתה, עומד ופניו למערב. השמש שתזרח תעלה במזרח, מגבו.

כשיום הפטירה של אדם גדול משיק ליום הלידה של ממלא מקומו, יקח עוד זמן עד ששמשו של אותו תינוק תתבהר ותפציע. באותן שעות חשיכה ואפילה העולם אינו חוזר למצב הבראשיתי שבו היה לפני השקיעה. והשמש שתזרח תזרח על עולם חדש. אינו דומה ר' עקיבא ומשנת מסירות הנפש ואהבת ה' שיש בה מימד של ערעור האחיזה בעולם לרבי יהודה הנשיא, שמביא עמו את בשורת הלכידות והיציבות סידור ליקוט והכרעות לטווח הארוך. אינו דומה משה הנשגב ליהושע המעורב. ופשוט שהנהגה חדשה מתמודדת עם שאלות חדשות וזהו אחד מן הטעמים לעצם החלפתה.

אולם, השוואת התחלופה האנושית של המנהיגים למהלכה של השמש במרום משמיעה גם צד שלילי, שעמד עליה ר' מנחם מנדל מרימנוב, תלמיד ר' אלימלך מליז'נסק בספרו שפתי צדיקים.

הרוטינה והשיגרה שבזריחת השמש וודאות שקיעתה – כשהיא מתורגמת מעולם הטבע לעולם האנושי - צמיחתם ושקיעתם של מנהיגים, יש בה לומר משהו על יכולת השינוי והתיקון. התחלפותם של הצדיקים והמנהיגים בעולם אינה משנה את פני העולם מהותית, והוא נותר קודר ועלוב כשהיה. אם נמשיך את המשל, אזי תפקידו של הצדיק והמנהיג מצפה לדור שבו יתברר שניתן לגאול את העולם מחשכו. לומר לשמש דום. לעוצרה במרכז השמים ולהנציח את חומה ואורה: "שיש בכל דור ודור צדיקים גמורים שיכולים בידם לקרב את הגאולה על ידי מעשיהם הטובים" (שפתי צדיקים כתובים, בשם הרבי מזלוטשוב)

הרבי מזלוטשוב (המצוטט כאן) המצר על ההחמצה הגדולה של השמשות דור אחר דור, מסביר את מקורה לדעתו:

רק מחמת שהם נזהרים מאד בכל מ"ח דברים שהתורה ניקנית בהם, ואחד מהם המכיר את מקומו (אבות ו, 1), היינו שצריך כל אדם הישר לחשוב תמיד מאיזה מקום קדוש בא נשמתו אליו ולאיזה צורך שולח אליו ומה יש לו לתקן בעולם הזה, לכן כל עניני העולם הזה אצלו כלא נחשב. ואף שיש לו צער גדול מגלות המר ולבו דוה עליו, עם כל זה אין נותן את לבו להתפלל בכונות ויחודים השייכים לזה, מחמת שהוא משתוקק תמיד שישב אל ביתו בשלום, הוא מקור נשמתו אשר נחצב משם, ולהנות מאור החכמה עילאה עין לא ראתה כו' (שם)

הצדיק עסוק בתיקון מידותיו, ובהכרת מקומו. בניסיון לכוון את נשמתו שלו למקומה הנכון ולהעלאתה. שם 'ביתו' – מקור נשמתו. ומפני שהצדיקים עסוקים בתיקונים אישיים הם אינם שמים ליבם לכך שישנן משימות ששייכות לכלל ישראל, ולתיקונם בעולם הזה.

אמנם, המנהיגים שעסוקים רוב ימיהם בעיון ובחינה עצמית משפיעים מאד על סביבתם. הם מאתגרים את העולם בעצם הווייתם. הם מחדשים צורות התמודדות אינדיבידואליות שמסמנות את הדרך לכל נצרך. אולם, צחצוח והברקה אלו בסופו של דבר נובעים מן ההבטה פנימה אל תוככי הנפש תוך קיום דיאלוג עם החיים והמכשולים שהם מזמנים. מה שדורש הרב מזלוטשוב מן הצדיקים הוא – שיצאו מ'ביתם' הפרטי ויביאו את הגאולה לכלל. הבאת הגאולה הכללית טעונה מבט החוצה. בגיבוש עמדה ומחשבה הנובעת מאחריות חברתית.

בדרך כלל ההסתגרות הזו באה לידי ביטוי בשפה של קדושה שיש בה המון קסם ואלטיזם, אבל ברוב המקרים היא מתעלמת משאלות שפיר ושליה, וממצוקות ורוחות בציבור. הציבור מצפה להשמעת דבר ה' בעולם בקול צלול וישיר. קל הרבה יותר להתגדר בתיקוני מידות ובחיי רוח ולימוד תורה. שפה של רוממות רוח יש בה השראה, אבל היא לא מספקת כלים להתמודדות יומיומית. היא איננה מעוררת את אמון הציבור וגורמת לו לתהות שמה ההלכה מנותקת מהווייתו, מצרכיו ומשאלותיו האמוניות והמעשיות.

הבחירה בדיון מעמיק ומאוטגר קשה ביותר ומצריכה תעוזה ולכלוך הידים. אבל היא תביא את הגאולה.

בס"ד, אתר בית מורשה, פרשת חיי שרה, התשע"ג, מיכל טיקוצ'ינסקי

ועל זה התמיה שלמה המלך ע"ה ואמר וזרח השמש ובא השמש דור הולך ודור בא ר"ל בכל דור ודור
יש צדיקים גמורים המאירים כשמש וכאשר בא כן הולך. והארץ לעולם עומדת ר"ל הגלות עומד
במקומו שאין אחד מהם מקרב את הגאולה (שם).